

Sammanställning 1

Lärande nätverk utveckling av anhörigstöd enligt 5 kap. 10 § SoL

Bakgrund

Den 1 juli 2009 infördes en ny bestämmelse i 5 kap. 10 § socialtjänstlagen. Den anger att ”socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinder”. Som stöd för implementeringsarbetet och tillämpningen av bestämmelsen har Socialstyrelsen utarbetat en vägledning som riktar sig till politiker och till chefer på olika nivåer. Syftet med det blandade lärande nätverk som nu startar är att underlätta och stimulera utvecklingen av stöd till anhöriga inom hela socialtjänsten. Detta sker med hjälp av Socialstyrelsens vägledning, erfarenhetsutbyte inom och mellan kommuner och gemensamt lärande i samverkan med Nka.

Deltagande kommuner är Lidingö, Vallentuna, Tingsryd, Munkedal, Karlstad (två nätverk), Västervik, Lekeberg och Linköping. I de lokala nätverken deltar politiker, chefer, utvecklingsledare, anhöriga och biståndshandläggare. De lokala nätverken leds av anhörigkonsulent/samordnare/utvecklingsledare. Diskussionerna i de lokala nätverken dokumenteras och lämnas till Nka som sammanställer materialet. Sammanställningen ligger sedan till grund för kommande frågeställningar.

Inför den inledande träffen och den första diskussionen i nätverken är det viktigt att samtliga deltagare har klart för sig vad som i dessa sammanhang avses med begreppen anhörig, närstående, brukare och stöd samt vilka anhöriga som berörs av bestämmelsen. Det är också bra om diskussionerna inkluderar både det direkta anhörigstödet d.v.s. de insatser som har som huvudsakligt syfte att vara just ett stöd för anhöriga och den dimension som brukar kallas för en anhörigvänlig vård och omsorg eller anhörigperspektiv d.v.s. frågor som mer rör bemötande av anhöriga inom socialtjänstens olika verksamheter.

Att diskutera:

Vad görs idag för att tillämpa 5 kap. 10 § i kommunens socialtjänst?

Vilka behov av stöd tillgodoses i kommunen och för vilka grupper av anhöriga?

Vilka utvecklingsområden finns och för vilka anhöriga?

Den första träffen i de lokala nätverken inleddes med en presentation av deltagarna samt vilket syfte detta lärande nätverk har. Syftet är att vara ett stöd i att utveckla kommunens anhörigstöd med utgångspunkt från Socialstyrelsens vägledning för implementering av 5 kap. 10 § Socialtjänstlagen. Träffen innehöll också en genomgång av begrepp som används inom området samt vilka anhöriga som berörs av bestämmelsen.

Vad görs idag för att tillämpa 5 kap. 10 § i kommunens socialtjänst?

Som ett underlag för den fortsatta diskussionen i de lokala nätverken gjordes en beskrivning av det stöd som idag erbjuds i kommunen/verksamheten. Resultatet blev sammantaget en lång uppräkningslista av olika stödformer. I bakgrunden ovan nämndes om olika dimensioner inom anhörigstödet, dels det stöd som direkt riktas till anhöriga och dels det som brukar benämnas anhörigvänlig vård och omsorg dvs. frågor som mer handlar om bemötande i olika verksamheter.

I det material vi fått in från de deltagande nätverken beskrivs de olika former av stöd till anhöriga som idag finns tillgängliga i respektive kommun. Det gavs exempel på olika former av direkt stöd till anhöriga, ex. olika former av samtalsgrupper, utbildning, må-bra aktiviteter, träffpunkter och mötesplatser, anhörigcaféer, anhörigcentral, anhörigcentrum etc. Anhöriga i nätverken gav exempel på olika former av det som brukar benämnas indirekt stöd t.ex. korttidsplats, avgiftsfri avlösning, växelvård, dagverksamhet etc. Om syftet med de nämnda insatserna är att stödja anhöriga kan de ses som ett direkt stöd. Några kanske blev överraskade över vilket rikt utbud som fanns att tillgå av stöd för anhöriga.

Syftet med frågan var att de som deltar i det lokala nätverket skulle få en gemensam bild att utgå ifrån.

Den andra dimensionen som nämndes ovan om en anhörigvänlig vård och omsorg diskuterades i några nätverk. Det som togs upp var synpunkter på kontinuitet i hemtjänsten och behov av en förbättrad kommunikation med anhöriga. I en del verksamheter möter personal anhöriga som har olika roller. Anhöriga kan vara god man, personlig assistent till sin närstående och anhörig. Ibland händer det att rollerna sammanfaller vilket kan skapa problem i bemötandet för personal.

Det som också togs upp var olika former av personalutbildningar med syfte att ge personal en ökad förståelse för anhöriga och ge kunskap om vilket stöd som erbjuds i kommunen. Företrädare för anhörigstödet fungerar ofta som föreläsare/lärare inom olika vårdutbildningar.

I några av kommunerna som deltar i nätverket har förtydligandet i SoL från 2009 resulterat i en handlingsplan/policydokument för anhörigstödet i kommunen som beslutats av ansvarig nämnd. Det framkom också från flera lokala nätverk att det finns ett bra stöd från politiker och förvaltningsledning i anhörigfrågor. Men det var en politiker som självkritiskt sa: *"kommunen får skämmas för att inte ha arbetat så mycket med anhörigstöd sedan nya lagen trädde i kraft"*.

Behovet av styrdokument i stödet till anhöriga upplevs i flera kommuner i nätverket som stort.

På ett organisatoriskt plan så har förtydligandet i SoL från 2009 i några kommuner medfört en utökning av tjänster som anhörigkonsulent. De nya tjänsterna är (ofta) inriktade mot gruppen "anhöriga till personer under 65 år". Kartläggning av de "nya" målgrupperna görs/har gjorts för att få ett underlag för vilka behov av stöd som finns.

Biståndshandläggarna upplevs ha en nyckelroll i att erbjuda stöd till anhöriga, de är ofta en första kontakt för den närstående och anhöriga. De ses i några nätverk som "anhörigvänliga" genom att generöst bevilja tid för avlastning och avlösning. I presentationen av anhörigstödet i kommunen kom också frågor upp om ekonomi – vilken budget finns för stöd undrade en politiker. Anhörigstödet är inte sällan "inbakad" organisatoriskt tillsammans med andra stödjande/förebyggande verksamheter i förvaltningen så det som syns i budget är kanske bara medel till anhörigkonsulenten.

Vilka behov av stöd tillgodoses i kommunen och för vilka grupper av anhöriga?

Stöd till äldre anhöriga är väl utbyggt och tillgodoser enligt grupperna oftast det behov som anhöriga har. Stöd till yngre anhöriga, ex. föräldrar till barn med olika funktionsnedsättningar, neuropsykiatriska diagnoser, psykisk ohälsa, missbruk är inte lika välutvecklat. Undantag finns. I en av nätverkets större kommuner finns fem anhängkonsulenter med olika ansvarsområden: anhöriga till äldre och långvarigt sjuka, anhöriga till personer med demenssjukdom. Anhöriga till personer med funktionsnedsättning. Anhöriga till personer psykisk funktionsnedsättning samt anhöriga till personer missbruk och beroende. En kommun har två anhängkonsulenter och i nätverkets övriga kommuner finns en anhängkonsulent/samordnare som ofta har uppdraget på deltid.

I några grupper kom diskussionen att handla om de problem som finns att hantera i möten med anhöriga vars närstående har någon form av funktionsnedsättning. Dels kan det vara så att anhöriga har olika roller som nämnts tidigare, dels kan problem uppstå då den närstående har kontakt med olika vårdgivare och myndigheter. Det som också nämns är de problem som kan uppstå med sekretessen i möten med anhöriga.

Sammantaget kan sägas att behoven hos anhöriga till äldre personer bedöms vara tillgodosedda, medan däremot behoven hos anhöriga till yngre personer behöver utvecklas för att möta deras behov. Den största utmaningen finns i att utveckla stödformer för anhöriga till personer med funktionsnedsättning, psykisk ohälsa och neuropsykiatriska diagnoser. Anhörigstödet har en tradition sedan något årtionde att inrikta sig på stöd till anhöriga till äldre personer. Inom de andra områdena har det inte funnits ett samtal om stöd till anhöriga på samma sätt. Ordet anhörigstöd används inte men ändå finns det erfarenheter av att arbeta med familjer, men då kanske som en del i behandling/rehabilitering/habilitering.

Vilka utvecklingsområden finns och för vilka anhöriga?

Även den här frågan har de lokala nätverken tagit sig an på lite olika sätt. Några grupper har diskuterat frågan på en mer övergripande nivå, hur organisationerna ser ut och hur samverkan med andra organisationer sker men också samverkan inom organisationen. Några nätverk har varit mer konkreta i sin diskussion och punktat ned olika förslag till förbättring.

Om vi börjar på den strukturella och organisatoriska nivån så finns behov av riktlinjer och styrdokument för anhörigstödet. Hur ser ansvarfördelningen ut mellan olika organisatoriska nivåer? Vilket uppdrag har anhängkonsulent/samordnare och hur tydligt och känt är det i organisationen? Denna fråga hänger samman med något som nästan alla grupper diskuterat, nämligen – hur når vi anhöriga med information om kommunens anhörigstöd? Hur ser informationen ut och behöver den vara mer ”målinriktad” till olika grupper? Denna diskussion innehöll också frågor om varför anhöriga inte söker stöd i större omfattning än vad som sker idag. Beror det på att det stöd som erbjuds inte är det som anhöriga upplever sig ha behov av, eller vill man inte ha med ”socialen” att göra som någon sa. Frågorna hopar sig. Saknas det en strategi för hur anhöriga ska nås med information om anhörigstöd och kanske saknas strategi för hur ”kommunen ska erbjuda stöd”. Vem ska erbjuda stöd?? En chef i ett nätverk sa: ”vi behöver utveckla ett systematiskt uppsökande av anhöriga. Vi behöver göra detta i en styrgrupp där anhöriga är medverkande”.

På nästa nivå dvs. när kontakten med anhöriga är etablerad vilket kanske skett genom att den närstående har stöd och hjälp genom kommunen, vem erbjuder stöd då? Är det enhetschefens ansvar att erbjuda stöd? Finns det rutiner för hur samverkan/samarbete med anhöriga ska ske?

Ett förslag som kom från några nätverk var att använda den s.k. genomförandeplanen och där dokumentera även stöd till anhöriga. På så sätt kanske den skulle bli ett mer ”levande” dokument med bättre uppföljningar och bättre informationsutbyte mellan anhöriga och personal. Citat från ett nätverk på detta tema:

”Kommunikation och information mellan personal och anhöriga är viktigt och kan utvecklas och bli bättre”!

Anhörigvänlig vård och omsorg och ”att få med anhörigperspektivet” har också varit uppe till diskussion. I några kommuner har man satsat resurser på utbildning i ”anhörigperspektivet”, vilket bl.a. syftar till att öka kunskapen om och förståelsen för anhöriga och deras situation hos all personal i hemtjänst, särskilt boende och inom handikappomsorgen. Ett annat sätt att få med stödet till anhöriga i verksamheten är s.k. anhörigombud/ambassadör som fungerar som en länk mellan verksamheten och anhörigkonsulent/samordnare och som ser till att få med anhörigperspektivet i det vardagliga arbetet. Den här frågan hänger samman med hur genomförandeplanen används och i förlängningen tanken att det bästa stödet för anhöriga är en trygghet i att den vård och omsorg som den närstående får är av god kvalitet.

Ett annat utvecklingsområde är att förbättra samverkan mellan ex. kommun och landsting och då spec. till personer som har en psykisk ohälsa. Förbättra vårdplaneringen och om möjligt ge anhöriga ett större utrymme att delta (om inte den närstående motsätter sig detta).

Ytterligare ett område som diskuterats är användandet s.k. sociala medier och internetbaserade stödformer till (yngre) anhöriga. Att söka information på internet är idag vanligt och som ibland kan påverka hur anhöriga möter och ställer krav på verksamhet och personal. Anhöriga är mer välinformerade och vet vilka krav de kan ställa, menade en grupp.

Ett axplock av andra utvecklingsidéer i punktform.

- Anhöriga borde få en stödperson
- Utveckla samarbetet med frivilligorganisationer/anhörigföreningar
- Skapa ett medborgarkontor, en enkel väg in
- Förenkla stödet till anhöriga genom flexibla lösningar utan biståndsprövning
- Förbättra kvaliteten på korttidsvistelse
- Införa internetbaserat stöd till anhöriga
- Anhörigkonsulent med på arbetsplatsträffar
- Få med anhörigperspektiv i vårdutbildningar
- Att socialförvaltningen har ett helhetstänk vid stöd till exempelvis familjer

Sammanfattning

Kort sammanfattat kan sägas att information och att nå anhöriga är en fråga som förenar i nätverket. Uttryckt på lite olika sätt förvisso. Den tydligaste målgruppen som framträder i att nå anhöriga till personer med fysiska och psykiska funktionsnedsättningar,

Sammanställt av
Jan-Olof Svensson